

УДК 631.1

С. А. Вінцовський,
аспірант, ННЦ "Інститут аграрної економіки"
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-7210-0262>

DOI: 10.32702/2306-6792.2025.23.279

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

S. Vintskovskyi,
Postgraduate student, National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics"

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF FORMING THE MATERIAL AND TECHNICAL BASE OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

У статті досліджуються теоретико-методичні аспекти формування та розвитку матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств України, яка слугує стратегічним ресурсом модернізації аграрного сектору та виступає показником ефективності, інноваційності та конкурентоспроможності. Досліджено наукові підходи до матеріально-технічної бази та виявлено відсутність її правового визначення у чинному законодавстві. Запропоновано концептуально-системний підхід до формування та розвитку матеріально-технічної бази, який передбачає розгляд її як цілісної структурованої системи, інтеграцію зовнішніх та внутрішніх факторів, врахування інвестиційної підтримки, інституційних механізмів та впровадження інноваційних технологій.

Окреслено два основні напрями модернізації: кількісний, який передбачає приведення показників розвитку у відповідність із сучасними стандартами та передовими практиками; якісний, спрямований на впровадження новітніх технологій, підвищення продуктивності та покращення якості виробництва сільськогосподарської продукції.

Показано, що ефективне формування матеріально-технічної бази можливо лише за умови системного підходу, який забезпечує ідентифікацію ресурсів, аналізує їх взаємодію із зовнішнім середовищем та враховує дію імпліцитних та історичних факторів, які впливають на процеси формування та розвитку матеріально-технічної бази.

Особливу увагу приділено ролі інвестицій, які виконують подвійну функцію: відшкодовують знос основних засобів та забезпечують умови для їх розширеного розвитку. Встановлено, що ефективність модернізації матеріально-технічної бази визначається здатністю підприємств адаптуватися до інституційних змін, застосовувати сучасні управлінські, економічні та інноваційно-технологічні механізми, а також здійснювати постійний моніторинг і коригування економічних процесів.

Визначено, що комплексне оновлення технічного оснащення та модернізація інфраструктури сприяють підвищенню продуктивності аграрного виробництва, забезпечують соціально-економічну стійкість розвитку сільських територій і стимулюють інноваційне зростання.

The article examines the theoretical and methodological aspects of the formation and development of the material and technical base of agricultural enterprises in Ukraine, which serves as a strategic resource for the development of the agricultural sector and acts as an indicator of efficiency, innovation and competitiveness. Scientific approaches to the material and technical base are studied and the absence of its legal definition in current legislation is revealed. A conceptual and systemic approach to the formation and development of the material and technical base is proposed, which involves considering it as a holistic structured system, integrating external and internal factors, taking into account investment support, institutional mechanisms and the introduction of innovative technologies.

Two main areas of modernization are outlined: quantitative, which involves bringing development indicators into line with modern standards and best practices; qualitative, aimed at introducing the latest technologies, increasing productivity and improving the quality of agricultural production.

It is shown that the effective formation of the material and technical base is possible only under the condition of a systemic approach that ensures the identification of resources, analyzes their interaction with the external environment and takes into account the action of implicit and historical factors that influence the processes of formation and development of the material and technical base.

Particular attention is paid to the role of investments that perform a dual function: they compensate for the depreciation of fixed assets and provide conditions for their expanded development. It is established that the effectiveness of the modernization of the material and technical base is determined by the ability of enterprises to adapt to institutional changes, apply modern management, economic and innovation and technological mechanisms, as well as to carry out constant monitoring and adjustment of economic processes.

It is determined that the comprehensive renewal of technical equipment and modernization of infrastructure contribute to increasing the productivity of agricultural production, ensure the socio-economic sustainability of the development of rural areas and stimulate innovative growth.

Ключові слова: матеріально-технічна база, сільськогосподарські підприємства, ефективність, інвестиції, економіка, інновації, модернізація, ресурси.

Key words: material and technical base, agricultural enterprises, efficiency, investments, economy, innovations, modernization, resources.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Слід відзначити, що матеріально-технічна база сільськогосподарських підприємств є стратегічним ресурсом розвитку аграрного сектора економіки, який формує траєкторію його еволюції. Цілком очевидно і те, що саме рівень техніко-технологічного забезпечення сільськогосподарських виробників стає індикатором ефективності, інноваційності та конкурентоспроможності національної економіки.

Варто зазначити, що нинішня аграрна політика України демонструє зростаючу увагу до процесів відтворення матеріально-технічних ресурсів агропромислового комплексу, що розглядається у контексті визначення пріоритетних напрямів розвитку сільського господарства, орієнтованого на виробництво харчових продуктів високої якості.

Отож, матеріально-технічна база аграрного сектора посідає визначальне місце у структурі виробничої системи в контексті забезпечення довгострокового розвитку країни.

Разом з тим, незважаючи на наявність позитивних тенденцій у розвитку сільськогосподарського виробництва, процес відтворення матеріально-технічної бази аграрного сектору залишається ускладненим низкою системних проблем. До основних із них належать технологічне відставання від провідних країн світу, недостатній рівень забезпеченості сучасним технічним обладнанням і високотехнологічними рішеннями, а також обмежений доступ до

результатів передових наукових досліджень. Вітчизняні науково-технологічні розробки, створені на основі новітніх досягнень науки та техніки, у більшості випадків не знаходять належного відображення у виробничій практиці. Така ситуація формує додаткові технологічні ризики, гальмує процеси інноваційного оновлення та негативно позначається на ефективності модернізації матеріально-технічних ресурсів аграрного виробництва. Саме тому, подальший розвиток аграрної сфери неможливий без системного підходу щодо оновлення матеріально-технічної бази та створення сприятливих умов для впровадження науково обґрунтованих технологічних рішень. Інтеграція науки, інновацій та державної підтримки має стати основою сталого розвитку сільського господарства у сучасних постіндустріальних умовах.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемами формування, розвитку та ефективного використання матеріально-технічної бази аграрних підприємств займалися такі науковці, як О. В. Вишневецька [1], Ю. П. Вітковський [2], В. І. Дячек [3], О. В. Захарчук [4], М. Г. Михайлов [5], Я. Ф. Навроцький [6], Т. М. Остапенко [7], Т. М. Саванчук [8], Н. І. Труш [9] та ін. Проте, незважаючи на здобутки вже існуючих досліджень, актуальність проблеми залишається досить високою через складність її вирішення, що обумовлює потре-

бу в подальших наукових дослідженнях. Особливої уваги заслуговують питання модернізації та раціонального формування матеріально-технічної бази сучасних сільськогосподарських підприємств. Очевидно, що рівень наукової опрацьованості проблем залишається недостатнім — бракує чіткого теоретико-методичного забезпечення ефективного управління матеріально-технічними ресурсами сільськогосподарських підприємств під час проведення модернізаційних заходів. Поряд із цим, не менш значущим постає і обґрунтування чіткої логічної послідовності, добір відповідних інструментів та окреслення ключових напрямів, які забезпечують системність у формуванні інноваційно-інвестиційного підґрунтя для розвитку матеріально-технічної бази.

МЕТА СТАТТІ

Поглиблення теоретичних засад та розробка методичних підходів, спрямованих на підвищення ефективності формування й розвитку матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Безумовно, що рівень матеріально-технічної бази на сьогодні виступає визначальним фактором конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств, оскільки він зумовлює їхню здатність упроваджувати сучасні технологічні рішення, оперативно реагувати на ринкові перетворення та ефективно використовувати наявний ресурсний потенціал.

Однак важливо наголосити, що нині — як це парадоксально би не виглядало — одна з основних проблем у дослідженнях матеріально-технічної бази підприємств є відсутність чіткого та однозначного визначення цього поняття. Аномальність ситуації полягає у тому, що незважаючи на значну увагу до цього питання, в науковій літературі, і досі не існує єдиного підходу до трактування змісту дефініції "матеріально-технічна база підприємств". У зв'язку з цим, на нашу думку, доцільним є перш за все провести аналіз вітчизняного законодавства та нормативно-правових актів, які регламентують функціонування та / або розвиток матеріально-технічної бази підприємств.

У результаті детального вивчення чинного законодавства встановлено, що в Україні наразі відсутній будь-який закон та / або інший нормативно-правовий акт, який чітко визначав би поняття "матеріально-технічна база підприємств" та водночас мав би належну юридичну

силу. Так, наприклад, замість "матеріально-технічна база сільськогосподарських підприємств" досить часто використовуються такі розпливчасті словосполучення, як "матеріально-технічні ресурси для потреб сільськогосподарських товаровиробників" [10], "виробничо-технічне забезпечення", "матеріально-технічне забезпечення", "матеріально-технічне постачання" та інші, про що досить детально описано у науковій літературі, наприклад [1—6]. Як наслідок, така прогалина у правовому регулюванні створює низку практичних труднощів: від невизначеності критеріїв оцінювання виробничих ресурсів до ускладнень у застосуванні норм господарського та / або податкового законодавства.

У науковій періодиці, наприклад [7-9] матеріально-технічна база розглядається також у різних теоретичних площинах — від вузького трактування як сукупності засобів виробництва до ширшого розуміння, що охоплює інфраструктурні, технологічні, організаційні та ресурсні компоненти. Внаслідок цього сучасні наукові джерела використовують різні концептуальні управлінські підходи, відображаючи багатоаспектність та структурну складність матеріально-технічного забезпечення підприємств.

Важливо відзначити, що проблеми забезпечення сільського господарства України матеріально-технічними ресурсами та ефективного їх використання є базальними у контексті розвитку аграрної сфери. А тому не дивно, що особлива увага приділяється не лише визначенню нормативної потреби в основних засобах для виробництва сільськогосподарської продукції, а й коригуванню їхніх вартісних показників відповідно до сучасних умов господарювання. До речі, ці питання детально досліджувалися [11] такими вченими, як Ю. О. Лупенко та О. В. Захарчук, чиї напрацювання є особливо корисними для вдосконалення методів оцінки ресурсного забезпечення аграрного сектору.

Узагальнення наукових джерел та виокремлення домінантних теоретичних підходів дають підстави стверджувати, що в онтологічному розумінні матеріально-технічна база сільськогосподарських підприємств — це структурно впорядкована система матеріальних ресурсів і предметів праці, що охоплює виробничі будівлі та споруди, машинно-тракторний парк, транспортні засоби, технологічне й енергетичне обладнання, інженерно-інфраструктурні комплекси та інші засоби виробництва, які необхідні для здійснення ефективної аграрної діяльності.

Рис. 1. Концептуально-системний підхід до формування і розвитку матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств

Джерело: власні дослідження на основі [1–8].

Потрібно відзначити, що повноцінно дослідити методичні засади формування та/або відтворення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств можливо лише на основі використання системного підходу. Такий підхід передбачає розгляд об'єкта дослідження (у нашому випадку матеріально-технічної бази) як цілісної інституційної системи, що, в свою чергу, дозволяє виявити як поточні проблемні точки та/або потенційні ризики, зумовлені впливом внутрішніх та зовнішніх детермінант, так і визначити шляхи їх подолання.

Отож, вважаємо, що матеріально-технічну базу сільськогосподарських підприємств вар-

то в обов'язковому порядку розглядати (рис. 1) через призму системного підходу з дотриманням його базових принципів, таких як цілісність, ієрархічність та структурованість.

У цьому контексті системний підхід передбачає необхідність чіткого визначення кінцевої мети формування та/або розвитку якісної матеріально-технічної бази, ідентифікації ресурсів, які будуть залучені під час забезпечення реалізації даних процесів, а також аналізу характеру та інтенсивності їх взаємодії із зовнішнім інституційним середовищем. Крім того, необхідно враховувати широкий спектр факторів, включаючи імпліцитні та історичні,

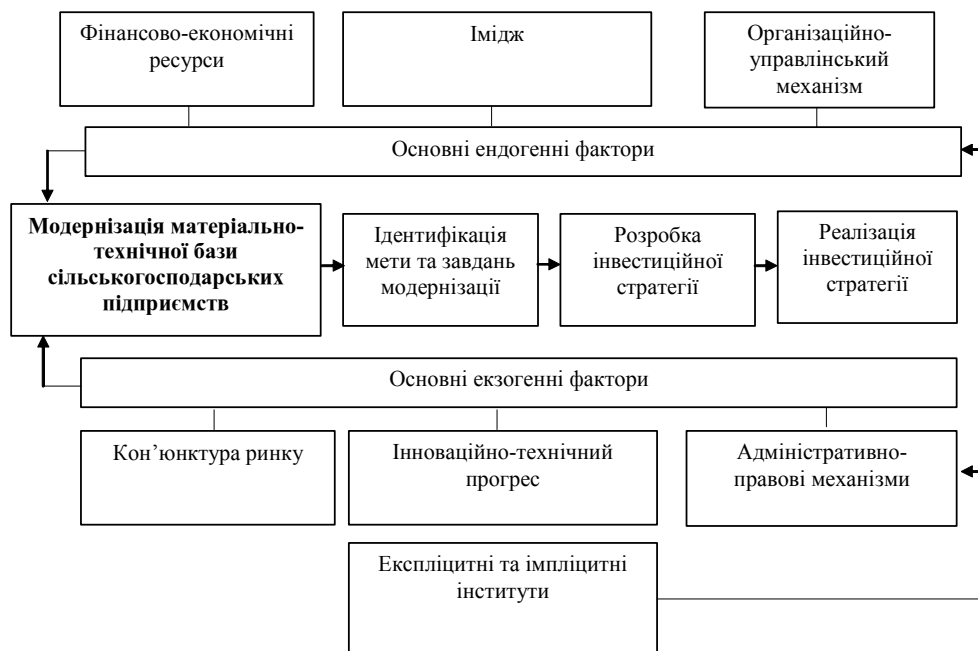

Рис. 2. Факторна система модернізації матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств

Джерело: власні дослідження.

які істотно впливають на процеси відтворення в аграрній сфері.

Результативність процесу формування та / або розвитку матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств обумовлюється впливом комплексного поєднання зовнішніх та внутрішніх факторів. Необхідно відмітити, що ці фактори здатні як пом'якшувати, так і посилювати негативні прояви організаційно-управлінських та технологічних дисбалансів у виробничій діяльності. До того ж, вони визначають загальні умови функціонування економічних суб'єктів аграрного сектору, впливаючи на ефективність використання наявних ресурсів, рівень інвестиційної та інноваційної активності, а також на стійкість господарських процесів у довгостроковій перспективі.

Треба враховувати, що в рамках реалізації процесів модернізації матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств доцільно виокремлювати два основні напрями: кількісний та якісний. Так, кількісний аспект, по суті, полягає у приведенні основних показників розвитку матеріально-технічної бази у відповідність до сучасних стандартів та / або передових практик, що дозволяє підвищити конкурентоспроможність підприємств. При цьому, динаміку розвитку в цьому напрямі визначають потреби аграрного сектору, державні програми підтримки та глобальні тенденції у сфері сільськогосподарських технологій. У

свою чергу, якісний аспект передбачає впровадження сучасних технологій, які здатні сприяти підвищенню ефективності виробництва, продуктивності та якості сільськогосподарської продукції.

Необхідно чітко усвідомлювати і те, що будь-яке удосконалення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств завжди потребує значного залучення інвестиційних ресурсів. На нашу думку, для кращого розуміння та систематизації процесів модернізації матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств доцільно представити основні фактори у вигляді схеми (рис. 2), що дозволяє наочно відобразити їх взаємозв'язки та вплив на розвиток сільськогосподарських підприємств.

Зауважимо, що саме інвестиції в модернізацію матеріально-технічної бази мають стратегічне значення, однак їх реалізація супроводжується високою невизначеністю та значним впливом різноманітних факторів, у першу чергу, пов'язаних із дією експліцитних та імпліцитних інститутів.

Досвід свідчить, що система експліцитних та імпліцитних інститутів відіграє ключову роль у процесі формування та / або розвитку матеріально-технічної бази. Адже рівень професійної підготовки, історично сформовані практики, внутрішня мотивація та управлінські цінності є провідними факторами, що впливають на ефективність прийняття рішень в аграрній сфері.

Окремо слід відзначити, що система модернізації матеріально-технічної бази сільських підприємств є, по сіті, впорядкованою сукупністю взаємодії агентів ринку в аграрному секторі економіки, яка спрямована на технологічне удосконалення та/або оновлення засобів та предметів праці. А її успішне функціонування забезпечується комплексом управлінських, економічних та інноваційно-технологічних механізмів, тоді як ефективність визначається здатністю адаптуватися до зовнішніх інституційних викликів у постіндустріальних ринкових умовах.

Стабільне функціонування аграрного сектору безпосередньо залежить від його спроможності підтримувати необхідні обсяги виробництва, що вимагає постійної модернізації матеріально-технічної бази. Реалізувати таку модернізацію можна лише за послідовної, економічно аргументованої інвестиційної політики, у якій беруть участь як сільськогосподарські виробники, так і інші економічні агенти, у т. ч. державні органи влади.

Не можна не помітити, що інвестиції повинні виконувати подвійну функцію: вони мають відшкодовувати поточний знос матеріально-технічної бази і водночас створювати передумови її розширеного розвитку на довгостроковій перспективі.

Треба відзначити і те, що у сучасному економічному дискурсі концептуально-системний підхід до модернізації матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств трактується як багатокомпонентна та структурно упорядкована система, яка забезпечує узгоджене функціонування ключових елементів відтворювального процесу, формує методичне підґрунтя для підвищення ефективності та стійкості розвитку аграрного виробництва, а також визначає роль інвестицій в якості ключового механізму оновлення та розширення виробничих потужностей.

Реалії сьогодення свідчать, що механізм формування та розвитку матеріально-технічної бази є складною конфігурацією суб'єктно-об'єктних взаємозв'язків, в межах якої реалізуються цільові установки, методичні принципи, інструментарій регулювання, інституційні форми та кінцеві результати економічної діяльності. Найважливішим аспектом його функціонування є процедури постійного моніторингу та коригування економічних процесів, що охоплюють різні рівні господарської ієрархії.

Взагалі, на нашу думку, факторна система модернізації матеріально-технічної бази є динамічною, органічною системою, яка є чутли-

вою до інституційних змін, що потребує специфічних підходів до економічного регулювання. Функціонування цієї системи не обмежується сукупністю виробничих елементів, а реалізується як складна соціально-економічна структура адаптаційних механізмів, яка сприяє стабільності та ефективності модернізаційних процесів.

ВИСНОВКИ

В умовах сучасних фінансових обмежень, що характерні для діяльності сільськогосподарських підприємств, ключовим стратегічним завданням є визначення ефективних механізмів формування та розвитку матеріально-технічної бази. Вважаємо, що раціональність обраних стратегічних рішень безпосередньо впливає не лише на продуктивність виробничих процесів, а й на здатність аграрного сектору забезпечувати стійкий розвиток, підвищувати конкурентоспроможність та стимулювати інноваційне зростання. У цьому контексті ефективне управління ресурсами та впровадження сучасних технологічних підходів є критичними факторами підвищення результативності господарської діяльності в умовах невизначеності.

Отож, цілком очевидно, що комплексне оновлення матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств та модернізація інфраструктури у поєднанні з раціональним використанням земельних угідь сприяють підвищенню продуктивності аграрного виробництва та одночасно забезпечують соціально-економічну стійкість розвитку сільських територій.

Література:

1. Захарчук О. В., Вишневецька О. В. Матеріально-технічне забезпечення аграрної сфери. Економіка АПК. 2020. № 10. С. 29—37.
2. Вітковський Ю. П. Інноваційний розвиток технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств. Економіка країни: стан, досягнення та перспективи подальшого співробітництва з країнами ЄС: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. Одеса: ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2014. С. 88—91.
3. Дячек В. І. Визначення потреби сільськогосподарських товаровиробників у технічних засобах. Пропозиція. 2007. № 2. С. 96—99.
4. Захарчук О. В., Михайлов М. Г. Оцінка економічної ефективності використання матеріально-технічної бази підприємств. Економіка АПК. 2017. № 2. С. 25—32.
5. Михайлов М. Г. Інноваційно-інвестиційний розвиток матеріально-технічної бази аграрних підприємств. Київ: ННЦ "ІАЕ". 2018. 334 с.

6. Сучасний стан та перспективи розвитку ринку сільськогосподарської техніки: наукове видання / [Я. Ф. Навроцький]; Київ: ННЦ "ІАЕ", 2023. 76 с.

7. Остапенко Т. М. Інвестиції через кооперацію та холдингові компанії — фактори сприяння покращення матеріально-технічного забезпечення аграрних виробників. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2007. № 4. С. 180—183.

8. Саванчук Т. М. Інвентаризація як метод контролю в системі управління матеріально-технічним забезпеченням аграрних підприємств. Фінансово-облікове забезпечення сталого розвитку аграрного сектора України: колективна монографія / за заг. ред. Л.І. Катан та Н.І. Демчук. Дніпро: Пороги, 2017. С. 507—517.

9. Труш Н. І. Ресурсно-технічне забезпечення виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств в аграрній сфері регіону. Агросвіт. 2011. № 5. С. 41—44.

10. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI (із змінами та доповненнями). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>. (дата звернення: 10.11.2025).

11. Матеріально-технічне забезпечення сільського господарства України: посібник; за ред. Ю. О. Лупенка та О. В. Захарчука. Київ: ННЦ ІАЕ, 2015. 144 с.

References:

1. Zakharchuk, O.V. and Vyshnevetska, O.V. (2020), "Material and technical support of the agricultural sector", *Ekonomika APK*, vol. 10, pp. 29—37.

2. Vitkovs'kyj, Yu.P. (2014), "Innovative development of technical support of agricultural enterprises", *Ekonomika krainy: stan, dosiahnennia ta perspektyvy podal'shoho spivrobitnytstva z krainamy YeS: materialy Mizhnarodnoi nauk.-prakt. konf. [The country's economy: state, achievements and prospects for further cooperation with EU countries: materials of the International Scientific and Practical Conference]*, ONU im. I.I. Mechnykova, Odesa, Ukraine, pp. 88—91.

3. Diachek, V.I. (2007), "Determining the need of agricultural producers for technical means", *Propozytsiia*, vol. 2, pp. 96—99.

4. Zakharchuk, O.V. and Mykhajlov, M.H. (2017), "Assessment of the economic efficiency of using the material and technical base of enterprises", *Ekonomika APK*, vol. 2, pp. 25—32.

5. Mykhajlov, M.H. (2018), *Innovatsijno-investytsijnyj rozvytok material'no-tekhnichnoi bazy ahrarnykh pidpryemstv [Innovative and investment development of the material and*

technical base of agricultural enterprises], NNTs "IAE", Kyiv, Ukraine.

6. Navrots'kyj, Ya.F. (2023), *Suchasnyj stan ta perspektyvy rozvytku rynku sil's'kohospodars'koi tekhniki [Current state and prospects for the development of the agricultural machinery market]*, NNTs "IAE", Kyiv, Ukraine.

7. Ostapenko, T.M. (2007), "Investments through cooperation and holding companies — factors contributing to the improvement of the material and technical support of agricultural producers", *Derzhava ta rehiony. Seriia: Ekonomika ta pidpryemnytstvo*, vol. 4, pp. 180—183.

8. Savanchuk, T.M. (2017), "Inventory as a control method in the management system of the material and technical support of agricultural enterprises", *Finansovo-oblikove zabezpechennia staloho rozvytku ahrarnoho sektora Ukrainy [Financial and accounting support for the sustainable development of the agricultural sector of Ukraine]*, Porohy, Dnipro, Ukraine, pp. 507—517.

9. Trush, N.I. (2011), "Resource and technical support of the production activities of agricultural enterprises in the agricultural sector of the region", *Ahrosvit*, vol. 5, pp. 41—44.

10. Verkhovna Rada of Ukraine (2010), "Budget Code of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (Accessed 10.11.2025).

11. Lupenko, Yu.O. and Zakharchuk, O.V. (2015), *Materialno-tekhniche zabezpechennia sil'skoho hospodarstva Ukrainy: posibnyk [Material and technical support of agriculture in Ukraine]*, NNTs "IAE", Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 27.11.2025 р.

<https://nayka.com.ua>

Електронне фахове видання

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

Виходить 12 разів на рік

включено до переліку наукових фахових видань України
з питань **ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**
(Категорія «Б»)

Наказ Міністерства освіти і науки України
від 28.12.2019 №1643

Спеціальність 281

e-mail: economy_2008@ukr.net

 viber: +38 050 3820663